

JACEK ŚLIWAK, Lublin
ELŻBIETA HAJDUK, Lublin

PRZYSTOSOWANIE SPOŁECZNE OSÓB O RÓŻNYM POZIOMIE ALTRUIZMU*

I. TERMINOLOGIA

1. P o j ę c i e „p r z y s t o s o w a n i e” pojawiło się w nauce najpierw w biologii, a dopiero później zostało przeniesione na obszar innych dyscyplin, w tym socjologii i psychologii. Mimo że jest ono dzisiaj szeroko rozpowszechnione w nauce, a problematyka z nim związana stanowi przedmiot licznych badań, to zakres i treść tego pojęcia nie są interpretowane jednoznacznie. Według definicji słownikowej termin „przystosowanie” oznacza proces lub rezultat procesu, jakiemu podlega żywy organizm w dążeniu do osiągnięcia równowagi między własną strukturą a światem zewnętrznym.

Jeżeli natomiast chodzi o pojęcie „przystosowanie społeczne”¹, to odnosi się ono do optymalnego funkcjonowania człowieka w społeczeństwie. Jednostka ujmowana jest na tle środowiska jako podsystem związany integralnie z szerszym systemem (por. Zaborowski 1962; Lewicki 1966, Tomaszewski 1976). Borucki (1986 s. 10) twierdzi, że przystosowanie społeczne jest zjawiskiem odpowiedniości pomiędzy cechami osobowości jednostki a cechami jej

---

* Badania prezentowane w niniejszym artykule zostały przeprowadzone w ramach seminarium magisterskiego z psychologii społecznej i psychologii religii pod kierunkiem prof. W. Prężyny.

¹ Psychologia posługuje się różnymi pojęciami na określenie procesu przystosowania: uspołecznienie, socjalizacja, akulturacja. Kukołowicz (1978) twierdzi, że znaczenie pojęcia „socjalizacja” jest zbliżone do określenia „przystosowanie społeczne”, między tymi terminami istnieje jednak różnica w zakresie. Podobne znaczenie do socjalizacji ma termin „akulturacja”, który oznacza wprowadzenie człowieka w społeczeństwo w jego warstwie kulturowej (s. 18-19).

środowiska. Układ ten dąży do osiągnięcia pewnego stanu harmonii i równowagi, co wymaga wzajemnego podporządkowania się obu komponentów (Kukołowicz 1978 s. 19). Wiśniewski (1969 s. 31) określa przystosowanie społeczne jako zdolność osoby do takiego modyfikowania swoich postaw i zachowań, aby były one adekwatne w nowym środowisku. Te nowe postawy i zachowania umożliwiałyby jednostce skuteczne rozwiązywanie sytuacji konfliktowych i zapewniały powodzenie w pełnieniu ról społecznych. Podobnie zdaje się rozumieć przystosowanie społeczne Szczepański (1963 s. 162) twierdząc, że jest to proces modyfikacji społecznie nabytych cech, tak aby były one zgodne z wzorami cech uznawanych w danym środowisku za „normalne” i pożądane oraz aby pozwalały na rozwiązywanie problemów współżycia w sposób możliwie bezkonfliktowy (por. także Trzebiński 1980 s. 121, Hurlock 1985 s. 436). Przetacznikowa (1980) pisze, że uspołecznienie to „przystosowanie form [...] zachowania do wymagań środowiska społecznego” (s. 403).

Reasumując powyższe krótkie rozważania nad pojęciem „przystosowanie społeczne” można zauważyć jedną cechę wspólną. W wielu określeniach pojęcie to ujmuje stosunek zachodzący między człowiekiem a społeczeństwem. Relacja ta opiera się najczęściej na spełnianiu przez jednostkę oczekiwań i wymagań społecznych, przynoszących obustronną satysfakcję.

W niniejszym artykule przystosowanie społeczne zostało określone jako zdolność do prawidłowych zachowań w sytuacjach interpersonalnych, społecznych.

2. P o j ę c i e „a l t r u i z m” przypisuje się Augustowi Comtowi, który używał go na oznaczenie bezinteresownego dążenia woli skierowanej na dobro innych osób, troskę o innych ludzi i gotowość poświęcenia interesów osobistych dla dobra społecznego (por. Pastuszka 1985; Kamiński 1985; Tatarkiewicz 1978; także Rushton, Sorentino 1981; Śliwak 1996).

Dzisiaj pojęcie altruizmu² najczęściej używane jest w literaturze, najogólniej rzecz biorąc, na określenie działań, które mają na celu dobro otoczenia (por. Krebs 1970; Potocka-Hoser 1971; Wispe 1972; Bar-Tal 1976; Muszyńska 1976; Rushton 1980; Rushton, Sorentino 1981; Śliwak 1996a). Znani badacze zagadnienia altruizmu Macaulay i Berkowitz (1970 s. 3) piszą, że zachowanie altruistyczne jest działaniem na rzecz innych ludzi bez oczekiwania w zamian nagród zewnętrznych. Inny badacz – Bar-Tal (1976 s. 4-5) do-

---

² W niniejszym artykule pojęcia „altruizm” i „zachowania prospołeczne” stosowane są zamiennie. Podobnie wydaje się czynić najnowsza literatura przedmiotu (por. Karyłowski 1982; Reykowski 1979; Śliwak 1993a, Śliwak, Leszczuk 1994). Pochodzenie terminu „prosocial” wyjaśniliśmy w innym miejscu (por. Śliwak 1988, 1993b).

konuje rozróżnienia pomiędzy zachowaniem altruistycznym i aktem restytucji. Wprawdzie oba te zachowania w swoim zewnętrznym wyrazie wydają się być takie same, gdyż podejmowane są po to, by przynieść korzyść komuś innemu, nie spodziewając się w zamian żadnych nagród, ale altruizm jest zachowaniem, które jest celem samym w sobie, natomiast restytucja jest formą ekspiacji.

Podjmując próbę integracji różnych definicji altruizmu (por. Midlarski 1968 s. 229; Krebs 1970 s. 259; 1982 s. 55; Berkowitz 1972 s. 65-66; Walster, Piliawin 1972 s. 166) można by powiedzieć, że „jest to zachowanie dobrowolne, w którym osoba nie oczekując na nagrody zewnętrzne działa na rzecz innych ludzi. Takie zachowanie stanowi dla osoby wartość samą w sobie”. Powyższe rozumienie altruizmu przyjęto w niniejszym opracowaniu.

3. **Z a c h o w a n i e a l t r u i s t y c z n e a p r z y s t o s o w a n i e s p o ł e c z n e.** Zachowanie altruistyczne, jako forma bezinteresownego działania na rzecz drugiego człowieka, wydaje się ściśle łączyć z procesem przystosowania społecznego jednostki. Altruizm jest niewątpliwie elementem ułatwiającym wchodzenie w pozytywne interakcje, a także wskaźnikiem dojrzałości społecznej. Zachowania altruistyczne wydają się być z jednej strony konsekwencją socjalizującego oddziaływania różnych grup społecznych, równocześnie zaś wywierają one pozytywny wpływ na funkcjonowanie tych grup oraz wytworzone w nich stosunki międzyludzkie (por. Skorny 1976 s. 29). Indywidualne i egoistyczne cele człowieka, jeśli nie pokrywają się z dążeniami i normami społecznymi, nie mogą zapewnić człowiekowi dobrego przystosowania (por. Obuchowski 1985 s. 14). U osób nieprzystosowanych potrzeby osobiste przekształcają się w dążenia egoistyczne. Osoby takie myślą tylko o sobie, zabiegają jedynie o dobro własne, ignorując zupełnie fakt istnienia potrzeb innych ludzi (por. Czapów 1961 s. 8-9). Hurlock (1985) pisze, że egocentryzm stanowi zagrożenie dla dobrego przystosowania psychicznego i społecznego. „Dzieci egocentryczne zachowują się tak, że wywołuje to wrogość, zraza innych. Są samolubne, wymagające, niechętnie do współpracy. [...]. W rezultacie rozwijają negatywne pojęcie własnego «ja», a to z kolei przyczynia się do samoodrzucenia i do złego przystosowania psychicznego i społecznego” (s. 485).

Przeciwnie wygląda sprawa z osobami, które dbają o dobro innych ludzi, potrafią działać na korzyść drugiego. Są to zwykle osoby dobrze przystosowane społecznie, ponieważ posiadają takie cechy osobowości, które uzdalniają je do „pełnego bycia z drugim człowiekiem”. Ludzi dobrze przystosowanych Pospizyl (1978) charakteryzuje jako ludzi odpowiedzialnych, wyczułonych na sprawy i problemy drugiego człowieka, „padających w ramiona potrzebują-

cemu” (s. 66). Grzegorzewska (1985 s. 30) wyodrębniając cechy osobowości przystosowanej, obok tolerancji, życzliwości i odpowiedzialności, wymienia także zdolność do działania dla dobra innych. Zaborowski (1962 s. 119) twierdzi, że cechy osobowości ludzi dobrze przystosowanych to altruizm, refleksyjność i doskonalenie się. Obie zmienne (altruizm i przystosowanie społeczne) łączy ze sobą także Skorny (1976 s. 63) pisząc, że jednostka przystosowana preferuje prospołeczne formy działania, które czynią ją zdolną do pozytywnych interakcji społecznych w grupie oraz konstruktywnego współdziałania z nią. Problematyką altruizmu związaną z określonymi cechami osobowości, ułatwiającymi kontakty interpersonalne zajmowała się Jaworowska (1982). Podkreślała ona rolę samokontroli, której brak powoduje tendencje do zachowań egocentrycznych, podporządkowanych wyłącznie własnym interesom. Autorka zauważa również, że zbyt wysoki poziom samokontroli także nie przyczynia się do rozwoju zachowań altruistycznych, gdyż osoby charakteryzujące się wysoką samokontrolą nie umieją dostrzec i zaspokoić potrzeb drugiego człowieka. Fakt ten łączy się z ich sztywnością i chłodem emocjonalnym, co w konsekwencji przynosi gorszą orientację w otoczeniu (por. Jaworowska 1982 s. 110). Zależność między altruizmem a przystosowaniem społecznym analizowała także w swoich badaniach Paszkiewicz (1974). Wykazała, że osoby, które w eksperymencie laboratoryjnym podejmowały realizację celów grupowych kosztem zysków indywidualnych, w warunkach naturalnych były dobrze przystosowane społecznie. W opinii rówieśników byli to ludzie zdolni do podporządkowania, troszczący się o sprawy innych, o dużym nastawieniu prospołecznym i satysfakcjonujących stosunkach interpersonalnych. Zależność między zdolnością do działania na rzecz innych ludzi a prawidłowym współżyciem międzyludzkim wykazywał również w swoich badaniach Karyłowski (1977a, 1978, 1982). Wprowadzając typologizację zachowań prospołecznych na altruizm endocentryczny i egzocentryczny wykazał, że osoby endocentryczne są nieco gorzej przystosowane społecznie niż osoby egzocentryczne (por. także badania Śliwaka 1988, 1995, 1996).

Przedstawione pokrótce zależności między altruizmem a przystosowaniem społecznym zdają się potwierdzać, że istnieją takie cechy osobowości, interpretowane w aspekcie zachowań społecznych, które łączą się ściśle z poziomem altruizmu. Z kolei poziom zachowań prospołecznych wyznacza poziom przystosowania społecznego danej osoby.

Zarys badań dotyczących omawianego problemu ujawnił, że autorzy zajmujący się w swoich pracach funkcjonowaniem psychicznym i społecznym skupili się przede wszystkim na procesie uspołecznienia w powiązaniu z tymi cechami osobowości, które ułatwiają człowiekowi dobre przystosowanie do

otoczenia. Natomiast brak jest badań dotyczących powiązania określonych cech osobowości, wyznaczających zachowanie się jednostki w sytuacjach społecznych, z poziomem bezinteresownych działań na rzecz innych ludzi. Celem niniejszej pracy jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy istnieje zależność między poziomem przystosowania społecznego człowieka a poziomem altruizmu? W związku z powyższym, w artykule postawiono następujące pytania: 1. Czy istnieją istotne statystycznie różnice w wymiarach (skalach) przystosowania społecznego między altruistami i grupą o niższym poziomie altruizmu? 2. Czy istnieje specyficzny profil przystosowania społecznego w którejś z wyodrębnionych grup?

Znajdując odpowiedź na powyższe pytania można będzie uzyskać obraz tych aspektów osobowości, które wyznaczają zachowanie się jednostki w sytuacjach społecznych, w grupach o wyższym i niższym poziomie altruizmu. Pozwoli to w rezultacie przewidzieć jakość kontaktów społecznych altruistów i niealtruistów.

II. METODA I PRÓBKA

W niniejszym artykule, adekwatnie do podjętej problematyki, zastosowano dwie metody: Kwestionariusz Altruizmu (A-N) oraz Inwentarz Psychologiczny (CPI). Pierwsza metoda umożliwiła dokonanie pomiaru zdolności do działań na rzecz drugiej osoby, natomiast Test CPI mierzył przystosowanie społeczne. **K w e s t i o n a r i u s z A l t r u i z m u (A-N)** – użyto do pomiaru poziomu altruizmu (por. Śliwak 1988; Śliwak, Król 1989-1990; Śliwak, Leszczuk 1994; Śliwak 1993; Śliwak 1995). Kwestionariusz daje możliwość oceny gotowości do bezinteresownego działania na rzecz innych ludzi bez oczekiwania w zamian na jakieś zewnętrzne nagrody czy wzmocnienia. Kwestionariusz składa się z dwóch części zawierających łącznie 17 opowiadań. Wynik ogólny jest łączną sumą punktów uzyskanych przez osobę badaną w odpowiedzi na obie części kwestionariusza.

Trafność wewnętrzną kwestionariusza oceniali sędziowie kompetentni (N-30) poprzez jego logiczną analizę. Kryterium dla oceny sędziów była przyjęta przez autora testu definicja altruizmu. Odrzucono te opowiadania, w których znalazły się kategorie odpowiedzi oceniane niejednoznacznie przez sędziów (poniżej 75% zgodności w ocenie).

Rzetelność Kwestionariusza A-N sprawdzano na grupie 65 osób w odstępie dwóch tygodni. Współczynnik korelacji (r Pearsona) dla całej skali wynosi .86, dla pierwszej części .87, a dla drugiej .75.

K a l i f o r n i j s k i I n w e n t a r z P s y c h o l o g i c z n y (CPI) – skonstruowany został przez H. G. Gougha. Inspirowany przez badania Hathaway'a i McKinley'a nad klinicznym testem MMPI, Gough stworzył metodę pozwalającą badać osobowość ludzi normalnych w aspekcie ich zachowań w sytuacjach interpersonalnych. Inaczej mówiąc metoda pozwala mierzyć te cechy osobowości, które wyznaczają zachowanie się jednostki w sytuacjach społecznych (por. Prężyńska 1981).

Inwentarz w wersji oryginalnej zawiera 480 pytań³ tworzących 18 skal. Skale te są dwubiegunowe i na każdym biegunie znajdują się przeciwstawne sobie cechy psychiczne. Nazwy skal określane są za pomocą podstawowych cech objętych wysokimi wynikami. Wszystkie skale zostały ogólnie podzielone na cztery kategorie uwzględniające główne aspekty osobowości.

Tłumaczenia testu na język polski dokonała Z. Płużek.

Normalizację polską testu przeprowadzono na podstawie wyników badań 516 osób (M-154; K-362), a normy wyrażone są w skali stenowej⁴.

Rzetelność testu ustalono dokonując dwukrotnych badań w odstępie trzech tygodni. Najniższy wskaźnik uzyskano w skali Ty – typowość ($r=0.36$), a najwyższy w skali Po – chęć podobań się ($r=0.88$).

Trafność testu nie została niestety dotychczas sprawdzona na polskiej wersji.

P r ó b a: Przebadano łącznie 160 osób (48,0% kobiet i 52,0% mężczyzn) w przedziale wiekowym 22-36 lat. Średnia wieku wszystkich badanych wynosiła 27,0 (mężczyźni – 26,9; kobiety – 27,2). Najliczniej reprezentowane były osoby w przedziale wiekowym 22-27 lat (ok. 62,0%). Zdecydowano wstępnie, że dla celów niniejszej pracy najkorzystniej będzie przebadać osoby z co najmniej średnim wykształceniem (66,2% wykształcenie średnie; 33,8% wykształcenie wyższe). Nie wzięto zatem pod uwagę osób z wykształceniem zawodowym i podstawowym, ze względu na możliwość zaistnienia trudności w zrozumieniu pytań i samookreśleniu.

Osoby badane pochodziły głównie z terenów Lublina, Płocka i Dolnego Śląska.

---

³ W polskiej wersji dodano sto jeden pytań eksperymentalnych (test zawiera więc w wersji eksperymentalnej 581 pytań), lecz nie są one uwzględniane przy obliczaniu wyników.

⁴ Normy amerykańskie podano w skali stenowej.

III. ANALIZA WYNIKÓW

Wyniki prezentowanych badań dotyczyły dwóch zmiennych wchodzących w zakres problemu altruizmu i przystosowania społecznego. Najpierw scharakteryzowany zostanie poziom altruizmu i kryteria wyodrębniania dwóch grup o zróżnicowanym poziomie altruizmu. W następnej kolejności wyodrębnione grupy zostaną porównane w zakresie przystosowania społecznego, a zachodzące między nimi różnice poddane psychologicznej interpretacji.

1. Poziom altruizmu badanych osób – kryteria wyodrębniania grup

Badany poziom altruizmu jest sumą punktów uzyskanych w odpowiedzi na 17 opowiadań tworzących Kwestionariusz A-N. Teoretycznie możliwe do uzyskania wyniki mieszczą się w przedziale 17-110 pkt.

W niniejszych badaniach najniższy wynik wynosił 51 pkt., najwyższy 110 pkt. Najliczniejsza grupa badanych mieściła się w przedziale środkowym w granicach od 76 do 89 pkt. (50,0% całej populacji). Rozkład wyników w całej populacji zbliżony jest do krzywej normalnej, a średni wynik uzyskany przez całą grupę wynosił 81,6 pkt. (dla kobiet – 83,3 pkt.; dla mężczyzn – 79,8 pkt.).

Grupy o wysokim i niskim poziomie altruizmu wyznaczono poprzez wyodrębnienie grup skrajnych, tzn. 25% wyników najwyższych (wysoki poziom altruizmu – grupa altruistyczna – A) i 25% wyników najniższych (niski poziom altruizmu – N)⁵. Tak więc grupę altruistyczną (A) tworzyły osoby, które uzyskały wyniki od 90 do 110 (M – 94.87, SD – 4.83; kobiety M – 96.77, SD – 3.74; mężczyźni M – 92.81, SD – 3.39), grupę o niższym poziomie altruizmu (N) osoby z wynikami od 51 do 75 (M – 66.95, SD – 7.59; kobiety M – 69.63, SD – 7.22; mężczyźni M – 64.37, SD – 7.03). Odchylenia standardowe grupy altruistycznej i niealtruistycznej wskazują, że ta pierwsza jest bardziej jednorodna w zakresie altruizmu niż ta druga.

Do każdej z tak wyodrębnionych grup weszło po 40 osób (20 kobiet i 20 mężczyzn).

---

⁵ Grupa ta nazywana jest też grupą niealtruistyczną (N) lub kontrolną. Nazywanie tej grupy niealtruistyczną może być tylko umowne, ponieważ test użyty w tych badaniach nie pozwala na jednoznaczne rozstrzygnięcie obecności oceny negatywnej.

2. Analiza różnic międzygrupowych w poszczególnych aspektach przystosowania⁶

Niniejszy punkt poświęcony został analizie różnic między wyodrębnionymi grupami w zakresie poziomu przystosowania społecznego. Analizę przeprowadzono biorąc pod uwagę wartości wyników, biegunowość skali (powyżej średniej biegun dodatni, poniżej ujemny) oraz zespoły skal ujętych w 4 kategorie. I tak, najpierw dokonano interpretacji danych statystycznych dla poszczególnych skal z uwzględnieniem istotnych różnic między grupami skrajnymi⁷, a następnie przeprowadzono krótką charakterystykę całej skali.

Dane empiryczne dla wyodrębnionych grup zawierają tabele 1-3. Tabela 1 zawiera średnie wyniki (M) i odchylenia standardowe (SD) dla grup zasadniczych i dla podgrup uwzględniających podział na płeć. Poziom istotności różnic między średnimi w wyodrębnionych grupach prezentuje tabela 2. Tabela 3 ilustruje natomiast procentowy rozkład wyników stenowych w dolnym (1-4), środkowym (5-6) i górnym (7-10) przedziale skali.

---

⁶ Analizy danych empirycznych Inwentarza dokonano na podstawie skali stenowej obliczonej według norm polskich dla kobiet i mężczyzn. W skali tej wartość średnia cechy przypada na 5.5 stena, a odchylenie standardowe wynosi 2 steny. Zakres średnich wyników kształtuje się zatem w granicach 4.5 do 6.5 stena.

⁷ W interpretacji pominięto te skale, w których nie odnotowano różnic istotnych statystycznie między grupą eksperymentalną i kontrolną.

Tabela 1. Średnie wyniki i odchylenia standardowe grup zasadniczych i grup szczegółowych

Wyniki	Altruści		Niealtruści		Altruści (kobiety)		Altruści (mężczyźni)		Niealtruści (kobiety)		Niealtruści (mężczyźni)	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Dominacja (Do)	4,3	2,22	4,5	2,10	3,2	1,58	5,5	2,21	4,2	2,02	4,8	2,19
Ambicja (Am)	5,3	1,99	5,1	2,04	5,4	2,28	5,3	1,72	5,2	1,93	5,1	2,20
Towarzystwość (To)	4,5	2,00	4,6	1,99	4,2	2,31	4,8	1,63	5,0	1,92	4,1	2,01
Swoboda towarzyska (St)	5,7	2,18	7,1	2,28	5,4	2,26	6,0	2,11	7,2	2,12	7,0	2,48
Poczucie własnej wartości (Pw)	5,6	2,50	5,7	2,36	4,7	2,34	6,4	2,39	5,8	2,48	5,5	2,28
Dobre samopoczucie (Ds)	6,7	2,22	5,0	2,12	6,8	2,32	6,5	2,16	4,8	1,73	5,2	2,47
Odpowiedzialność (Od)	4,5	1,65	2,9	1,38	4,7	1,81	4,4	1,50	2,5	1,43	3,3	1,26
Uspołecznienie (Us)	5,2	2,04	3,6	2,03	5,4	1,96	4,9	2,14	3,7	2,34	3,4	1,73
Opanowanie (Op)	5,8	1,81	4,0	1,60	6,2	1,64	5,4	1,93	4,0	1,64	4,0	1,60
Tolerancja (Tl)	6,6	2,17	5,0	2,01	6,8	2,23	6,3	2,13	5,2	2,04	4,8	2,02
Chęć podobań się (Po)	4,5	1,63	3,1	1,59	4,5	1,82	4,4	1,47	3,0	1,79	3,1	1,41
Typowość (Ty)	7,0	2,03	6,9	2,01	6,5	1,85	7,6	2,11	6,9	1,97	7,0	2,10
Powodzenie przez konformizm (Pk)	5,7	1,38	3,8	1,66	5,3	1,27	6,0	1,45	3,7	1,84	3,9	1,50
Powodzenie przez niezależność (Pn)	7,2	1,70	6,2	2,00	7,2	1,61	1,7	1,84	6,2	2,09	6,1	1,95
Wydajność umysłowa (Wn)	5,6	1,71	4,1	1,84	5,4	1,84	5,7	1,58	3,6	1,39	4,5	2,14
Wnikliwość psychologiczna (Wp)	6,2	1,77	5,6	1,99	5,9	2,10	6,5	1,36	5,5	1,88	5,7	2,15
Giętkość (Rz)	6,0	2,38	6,7	1,99	6,2	2,04	5,9	2,73	6,5	1,84	7,00	2,14
Kobiecość (Kb)	6,2	2,13	5,9	1,85	7,1	1,71	5,3	2,18	6,3	1,95	5,5	1,70

Tabela 2. Poziom różnic między grupami zasadniczymi i szczegółowymi

Poziom Grupy różnic	Skale																		
	Dø/Do	Am/Cs	To/Sy	St/Sp	Pw/So	Ds/Wb	Od/Re	Us/So	Op/Sc	Ti/To	Po/Gi	Ty/Cm	Pk/Ac	Pn/Ai	Wu/Te	Wp/Py	Rz/Fx	Kb/Fe	
A : N	t	0.31	0.44	0.11	2.76	0.18	3.45	4.77	3.56	4.57	3.42	3.95	0.28	5.41	2.41	3.72	1.36	1.27	0.62
	pu	-	-	-	0.01	-	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	-	0.01	0.01	0.01	-	-	-
Akk:Nkk	t	1.75	0.30	1.19	2.53	1.44	3.16	4.17	2.56	4.15	2.44	2.63	0.58	3.30	1.69	3.39	0.63	0.16	1.29
	pu	-	-	-	0.05	-	0.01	0.01	0.05	0.01	0.05	0.05	-	0.01	-	0.01	-	-	-
Amm:Nmm	t	1.01	0.32	1.21	1.37	1.22	1.77	2.51	2.44	2.40	2.36	2.97	0.90	4.39	1.66	2.02	1.32	1.49	0.32
	pu	-	-	-	-	-	-	0.05	0.05	0.05	0.05	0.01	-	0.01	-	-	-	-	-

Tabela 3. Procentowy rozkład wyników stenowych

Skale	Grupy	Steny		
		1-4	5-6	7-10
Dominacja (Do)	A	67.5	12.5	20.0
	N	55.0	25.0	20.0
Ambicja (Am)	A	32.5	32.5	35.0
	N	37.5	30.0	32.5
Towarzyskość (To)	A	45.0	40.0	15.0
	N	52.5	30.0	17.5
Swoboda towarzyska (St)	A	35.0	25.0	40.0
	N	15.0	15.0	70.0
Poczucie własnej wartości (Pw)	A	27.5	40.0	32.5
	N	32.5	30.0	37.5
Dobre samopoczucie (Ds)	A	17.5	25.0	57.5
	N	32.5	47.5	20.0
Odpowiedzialność (Od)	A	52.5	35.0	12.5
	N	87.5	12.5	0
Uspołecznienie (Us)	A	32.5	47.5	20.0
	N	67.5	22.5	10.0
Opanowanie (Op)	A	25.0	35.0	40.0
	N	67.5	25.0	7.5
Tolerancja (Tl)	A	15.0	30.0	55.0
	N	37.5	45.0	17.5
Chęć podobań się (Po)	A	37.5	52.5	10.0
	N	82.5	15.0	2.5
Typowość (Ty)	A	10.0	25.0	65.0
	N	10.0	32.5	57.5
Powodzenie przez konformizm (Pk)	A	25.0	47.5	27.5
	N	65.0	27.5	7.5
Powodzenie przez niezależność (Pn)	A	2.5	37.5	60.0
	N	22.5	37.5	40.0
Wydajność umysłowa (Wu)	A	25.0	40.0	35.0
	N	57.5	35.0	7.5
Wnikliwość psychologiczna (Wp)	A	15.0	35.0	50.0
	N	27.5	35.0	37.5
Giętkość (Rz)	A	25.0	20.0	55.0
	N	12.5	32.5	55.0
Kobiecość (Kb)	A	20.0	35.0	45.0
	N	22.5	42.5	35.0

A – altruści; N – niski stopień altruizmu; 1-4 – wyniki niskie; 5-6 – wyniki średnie; 7-10 – wyniki wysokie

a) Analiza skal w kategoriach

Kategoria I – Miara zróżnicowania, wpływu na innych i pewności siebie.

Do kategorii tej należą skale: Dominacja (Do), Ambicja (Am), Towarzystwość (To), Swoboda towarzyska (St), Poczucie własnej wartości (Pw) i Dobre samopoczucie (Ds). Istotne różnice statystyczne między grupami altruistyczną i niealtruistyczną wystąpiły w skalach: Swoboda towarzyska i Dobre samopoczucie.

S w o b o d a t o w a r z y s k a (St) – skala ta mierzy równowagę, spontaniczność oraz zaufanie do siebie w sytuacjach społecznych.

Cała populacja osiąga tu wyniki powyżej 5.4 stena, jednakże najwyższe wyniki uzyskali przedstawiciele grupy N ($M = 7.1$; aż 70% wyników znajduje się w polu górnym – por. tab. 3). Na podstawie otrzymanych wyników można stwierdzić, że osoby z grupy N w stosunku do osób z grupy A są mniej zrównoważone, a bardziej spontaniczne. W sytuacjach społecznych mają większe zaufanie i większą pewność siebie. Jednocześnie można wnioskować, że ich duża aktywność w połączeniu z mniejszym poziomem równowagi mogą okazać się działaniami niesprecyzowanymi i mniej efektywnymi.

D o b r e s a m o p o c z u c i e (Ds) – skala ta mierzy ogólny nastrój pozwalający przy tym odróżnić osoby, które mają tendencję do wyolbrzymiania swoich zmartwień i kłopotów, od tych, które są rzeczywiście pełne trosk.

Wyższe wyniki uzyskują altruści niż osoby o obniżonym poziomie altruizmu, ta pierwsza grupa uzyskuje aż 60.0% wyników z górnego przedziału, natomiast niealtruści tylko 20.0%. Różnice te dotyczą przede wszystkim kobiet i spowodowane są głównie niskim wynikiem grupy N. W populacji mężczyzn różnice nie są istotne statystycznie. Powyższe wyniki oznaczają, że osoby altruistyczne w stosunku do grupy o niższym poziomie altruizmu są bardziej ambitne, aktywne i efektywne. Nie stosują raczej mechanizmów obronnych i cechuje je dość dobry nastrój.

Podsumowując średnie wyniki uzyskane przez altruistów i niealtruistów w Kategorii I można zauważyć, że mieszczą się one w granicach przedziału średniego i nieco powyżej (por. tabela 1). W kategorii tej cztery skale nie różnicują wyodrębnionych grup skrajnych. Na tej podstawie można wnioskować, że ogólnie rzecz biorąc cała badana populacja stosuje podobne sposoby funkcjonowania społecznego. Istniejące różnice (skala St i Ds) wskazują na to, że przedstawiciele grupy niealtruistycznej są w stosunku do osób z grupy altruistycznej mniej zrównoważone emocjonalnie, lecz bardziej pewne siebie i spontaniczne w sytuacjach społecznych, jednocześnie wydają się mieć gorsze samopoczucie w stosunku do osób z grupy altruistycznej. Ci zaś mają

lepsze samopoczucie, są bardziej ambitni i rozważni, choć przejawiają pewien dystans do innych osób i mają mniejszą pewność siebie i spontaniczność w sytuacjach społecznych.

Kategoria II – miara uspołecznienia, dojrzałości i odpowiedzialności.

Do kategorii tej należą skale: Odpowiedzialność (Od), Uspołecznienie (So), Opanowanie (Op), Tolerancja (Tl), Chęć podobań się (Po) i Typowość (Ty). Istotnie statystycznie różnice między wyodrębnionymi grupami skrajnymi (altruści–niealtruści) wystąpiły we wszystkich skalach oprócz typowości.

O d p o w i e d z i a l n o ś ć (Od) – skala ta identyfikuje osoby odpowiedzialne, sumienne, na których można polegać.

Średnie wyniki grupy N w zdecydowanej większości znalazły się w dolnym przedziale, czyli poniżej 4 stena (87.5%), żaden natomiast wynik nie uplasował się w górnym przedziale. Tymczasem wyniki grupy A znalazły się w przedziale średnim i wysokim. Na tej podstawie można powiedzieć, że osoby o niższym poziomie altruizmu są mniej dojrzałe emocjonalnie, trudno na nich polegać, gdyż są tendencyjne, ulegają zmiennym nastrojom i uprzedzeniom, w wyższym stopniu przejawiają lekceważący stosunek do ludzi i mają mniejszą wrażliwość na ich problemy. Predyspozycje te w wyrażnie mniejszym stopniu dotyczą przedstawicieli grupy A, którzy wydają się być bardziej odpowiedzialni, wrażliwi na problemy etyczne i moralne.

U s p o ł e c z n i e n i e (Us) – mierzy stopień społecznej dojrzałości, a zwłaszcza równowagi jednostki w stosunku do otoczenia.

Średnie wyniki grupy A są wyższe niż grupy N i znajdują się w przedziale stenów środkowych i wysokich (łącznie wyników średnich i wysokich 67.5%). Natomiast wyniki grupy N wyraźnie ułożyły się w dolnym przedziale (67.5%). W tej sytuacji różnice między tymi grupami okazały się istotnie statystycznie zarówno w obrębie grup głównych, jak i podgrup kobiet i mężczyzn. Wynika stąd, że osoby niealtruistyczne w stosunku do osób altruistycznych są bardziej dogmatyczne, uparte, konfliktowe i zaczepne, mogą być nielojalne w stosunku do innych, co w rezultacie sprawia, że są gorzej przystosowane społecznie.

O p a n o w a n i e (Op) – skala ta służy do pomiaru zdolności kierowania i kontrolowania siebie oraz wskazuje na brak impulsywności i egocentryczności.

Średni wynik grupy A wynosi 5.8 stena, natomiast grupy N – 4 steny. Biorąc pod uwagę rozkład procentowy wyników okazuje się, iż w grupie altruistycznej 40.0% wyników znalazło się w strefie górnej, podczas gdy w grupie niealtruistycznej było tylko 7.5%.

W świetle powyższej analizy wynika, że osoby z grupy A są bardziej opanowane, zrównoważone i cierpliwe, a także bardziej refleksyjne i mniej egocentryczne w stosunku do osób z grupy N.

Osoby niealtruistyczne wydają się być bardziej agresywne, władcze i dążące do zaspokojenia własnych przyjemności i dbające o własny zysk.

T o l e r a n c j a (TI) – pozwala ona wyróżnić osoby, które mają tolerancyjną, akceptującą i nie oceniającą postawę wobec innych.

Altruści uzyskują średnie wyniki wyższe niż grupa o obniżonym poziomie altruizmu. O ile w grupie A 55.0% wyników uplasowało się powyżej 7 stena, to w grupie N było ich tylko 17,5%. Dane te pozwalają wnosić, że altruści są w stosunku do niealtruistów bardziej tolerancyjni i częściej przejawiają postawę akceptacji w stosunku do innych osób.

C h ę ć p o d o b a n i a s i ę (Po) – skala ta umożliwia wykrycie osób, które usiłują robić dobre wrażenie oraz osób, które są wrażliwe na opinię innych.

Biorąc pod uwagę średnie wyniki grupy A (M – 4.5 stena) i grupy N (M – 3.0 stena) oraz wyniki grup szczegółowych, tj. kobiet i mężczyzn, stwierdza się istotne statystycznie różnice między tymi grupami (por. tabela 2). Powyższe dane potwierdza rozkład procentowy wyników (por. tabela 3), gdzie w grupie N odnotowuje się aż 82,5% wyników w biegunie ujemnym, natomiast w grupie A jest ich znacznie mniej, bo tylko 37,5%. Ta analiza pozwala wyciągnąć wniosek, że osoby o obniżonym poziomie altruizmu są w stosunku do altruistów bardziej ostrożne, chłodne i przejawiające rezerwę w stosunku do innych ludzi. Są często zajęte samymi sobą, a potrzeby i pragnienia innych ludzi mniej ich obchodzą.

Reasumując wyniki uzyskane przez obie grupy w Kategorii II należy zauważyć, że różnice istotne statystycznie wystąpiły aż w pięciu spośród sześciu skal należących do tej kategorii. Różnice te najczęściej dotyczyły tak grup głównych, tzn. altruistów i niealtruistów, jak i grup szczegółowych, czyli wyodrębnionych ze względu na płeć. Godnym zwrócenia uwagi jest fakt, że przedstawione tu różnice między wyodrębnionymi grupami mają charakter nie tylko ilościowy, tzn. dotyczą nie tylko stopnia prezentowanej cechy, ale często i jakościowy, tj. wyniki znajdują się po przeciwnych biegunach. W tym wyniki osób o obniżonym altruizmie znajdują się zwykle poniżej średniej, w dolnym przedziale skali.

Przedstawione dane zdają się sugerować, że reprezentanci grupy niealtruistycznej mogą być, w stosunku do altruistów, mniej odpowiedzialni i niedojrzali emocjonalnie, gorzej uspołecznieni i słabiej przystosowani, bardziej niezrównoważeni i egocentryczni. W sytuacjach społecznych wydają się być

mniej tolerancyjni i mniej zależy im na wrażeniu, jakie robią na innych. Tak więc wykazują oni mniejszy stopień uspołecznienia, dojrzałości i odpowiedzialności w stosunku do osób altruistycznych. Ci z kolei są bardziej dojrzaלי emocjonalnie i społecznie oraz lepiej przystosowani do grupy.

Kategoria III – Miara powodzenia i wydajności umysłowej.

Kategorię tę tworzą następujące skale: Powodzenia przez konformizm (Pk), Powodzenia przez niezależność (Pn) i Wydajność umysłowa (Wu). Istotne różnice statystyczne między wyodrębnionymi grupami wystąpiły we wszystkich trzech skalach tej kategorii.

P o w o d z e n i e p r z e z k o n f o r m i z m – Średni wynik grupy N jest poniżej przeciętnej i wynosi 3.8 stena (65.0% wyników znalazło się w dolnym przedziale), natomiast w grupie A średni wynik ukształtował się na poziomie 5.7 stena, a w przedziale środkowym i wysokim łącznie znalazło się 75.0% wyników. Różnice istotne statystycznie odnotowano zarówno w grupach głównych, jak i w podgrupach kobiet i mężczyzn.

Otrzymane wyniki przemawiają za tym, że osoby o niższym poziomie altruizmu mogą mieć trudności w przystosowywaniu się do grupy, gdyż są niepewne siebie, powściągliwe, uparte i dogmatyczne. Łatwo ulegają dezorganizacji na skutek sytuacji stresowej lub jakichś nacisków. W przeciwieństwie do nich przedstawiciele grupy altruistycznej umieją się lepiej przystosować. Są bardziej zorganizowani, odpowiedzialni i współpracujący.

P o w o d z e n i e p r z e z n i e z a l e ż n o ś ć – mierzy ona samowystarczalność i niezależność, które ułatwiają powodzenie w kontaktach z grupą.

Średnie wyniki altruistów i niealtruistów można uznać za stosunkowo wysokie (grupa A – $M = 7.2$; grupa N – $M = 6.2$), gdyż mieszczą się w górnym biegunie skali, tzn. powyżej 6 stena. Osoby z grupy altruistycznej uzyskują wyższe wyniki niż grupa kontrolna i między nimi różnice są istotne statystycznie ($p < .05$), ale już w obrębie grup szczegółowych (kobiety i mężczyźni) różnice nie są istotne statystycznie.

Na podstawie uzyskanych danych można twierdzić, że altruści są bardziej niezależni w sądach, lepiej radzący sobie w sytuacjach społecznych oraz bardziej samowystarczalni. Predyspozycje te w mniejszym stopniu dotyczą grupy niealtruistycznej.

W y d a j n o ś ć u m y ś l o w a (Wu) – skala Wu mierzy stopień wydajności intelektualnej, jaką aktualnie przejawiają osoby badane.

Grupa altruistyczna, w stosunku do grupy niealtruistycznej, uzyskuje wyższe średnie w tej skali. Różnice istotne statystycznie występują między grupa-

mi głównymi i kobietami, nie dotyczą natomiast podgrupy mężczyzn. Rozkład procentowy potwierdza, że wyniki wysokie są bardziej typowe dla altruistów niż grupy kontrolnej (grupa A – 35.5% wyników w górnej strefie; grupa N – 7.5%).

Wnosząc z danych statystycznych altruści wydają się być bardziej myślący, pomysłowi i wydajni intelektualnie. Cechuje ich także większa aspiracja i postępowość. Charakterystyka ta w mniejszym stopniu odnosi się do reprezentantów grupy niealtruistycznej, a zwłaszcza do kobiet z tej grupy.

Podsumowując Kategorię III należy stwierdzić, że różnice istotne statystycznie wystąpiły we wszystkich trzech skalach tej kategorii. Osoby altruistyczne uzyskały w tej Kategorii wszystkie wyniki powyżej 5 stena i jednocześnie wartości te były wyższe od średnich grupy o niższym poziomie altruizmu.

Dane te świadczą o lepszym przystosowaniu i powodzeniu społecznym osób o wyższym poziomie altruizmu. Fakt ten spowodowany jest posiadaniem w większym stopniu predyspozycji pozytywnie ocenianych i aprobowanych przez otoczenie. Dotyczy to takich cech, jak: większa odpowiedzialność, ugodowość, pracowitość i wytrwałość, wyższy poziom niezależności i wymagań w stosunku do siebie i innych oraz wyższy poziom inteligencji i pomysłowość. Predyspozycje powyższe w mniejszym stopniu dotyczą badanych z grupy niealtruistycznej. Otrzymane wyniki zdają się potwierdzać, że altruizm ułatwia człowiekowi przystosowanie społeczne.

Kategoria IV – wskaźnik sposobu myślenia i typu zainteresowań.

W skład tej kategorii wchodzi następujące skale: Wnikliwość psychologiczna (Wp), Rzutkość (Rz) i Kobiecość (Kb).

Żadna z wymienionych skal Kategorii IV nie różnicuje na poziomie istotnym statystycznie grupy altruistów i niealtruistów. Na tej podstawie sformułowano wniosek, że określony sposób myślenia i typ zainteresowań dotyczący stosunków interpersonalnych jest zasadniczo podobny w obu wyodrębnionych grupach. W obrębie tej kategorii nie można przypisać specyficznych cech żadnej z omawianych grup.

IV. INTERPRETACJA ŚREDNICH PROFILÓW OSOBOWOŚCI GRUP O RÓŻNYM POZIOMIE ALTRUIZMU

Przy analizie wyników inwentarza według schematu Gougha należy oprócz oceny poziomu profilu w zakresie każdej ze skal dokonać interpretacji całego

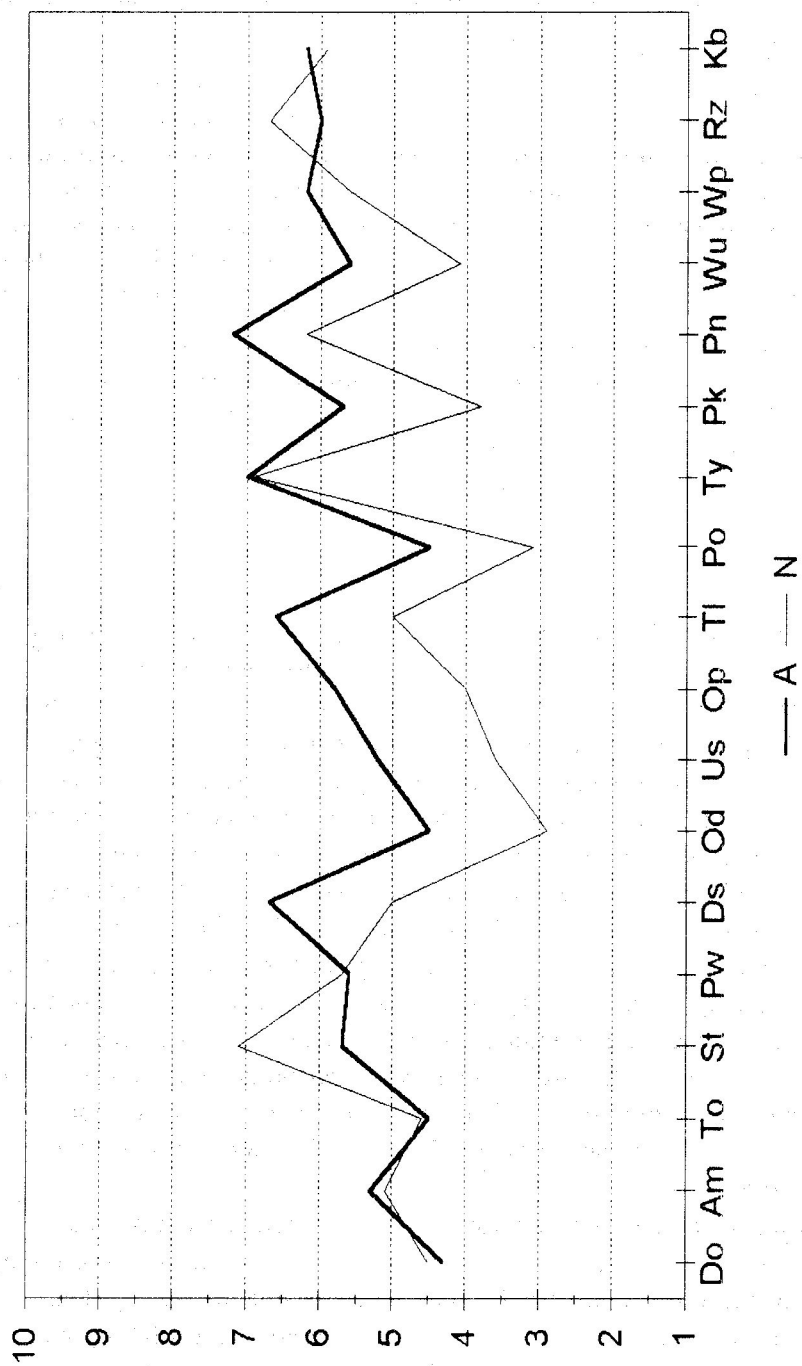
profilu (por. Kottas, Markowska 1968 s. 43). Profil średnich wyników grup zasadniczych prezentuje wykres 1.

Interpretacja ta polega między innymi na ocenie, czy krzywa profilu przebiega powyżej czy też poniżej średniego profilu standardowego (w skali stenowej 5.5 stena). Według Gougha sposób ułożenia wyników wskazuje na ogólny poziom przystosowania badanych osób. I tak, jeśli większość wyników znajduje się powyżej średniej, wtedy można przewidywać dobry poziom ogólnego przystosowania. I na odwrót, jeśli większość wyników przypada poniżej średniej, świadczy to o słabszym przystosowaniu badanych. Stosując powyższe zasady w naszych badaniach, w odniesieniu do uzyskanych danych statystycznych, należy zauważyć, że: **1.** w grupie A wyniki 12 skal mieszczą się powyżej średniej (5.5 stena); 6 skal posiada średnie niższe niż 5.5 stena, z tym, że najniższy wynik uzyskany w tej grupie wynosi 4,3 stena (por. wykres 1). **2.** Grupa N uzyskała w 7 skalach wyniki wyższe niż 5.5 stena, a w 11 skalach wyniki niższe od średniej. Najniższy wynik wynosi 2.92 stena (w skali Odpowiedzialność). Wynika stąd, że osoby z wyższym poziomem altruizmu wydają się być ogólnie lepiej przystosowane zarówno psychicznie, jak i społecznie (66.6% średnich powyżej 5.5 stena), w stosunku do osób z niższym poziomem altruizmu (38.8% średnich powyżej 5.5 stena). Fakt ten potwierdza m.in. interpretacja częściowa, z której wynika, że osoby z grupy N uzyskały wartości wskazujące na gorsze przystosowanie społeczne, np.: w skali „Chęć podobańcia się” ukazującej tendencję do obwiniania siebie i w skali „Dominacja”, świadczącej o gorszym samopoczuciu. Według Gougha są to wyraźne symptomy gorszego przystosowania społecznego.

Chcąc scharakteryzować określony typ przystosowania obydwu grup, oparty na wzajemnej proporcji średnich w skalach „Dominacja” i „Chęć podobańcia się” należy zauważyć, że osoby z grupy niealtruistycznej (wyższa dominacja, niższa chęć podobańcia się) uzyskują przystosowanie przez podporządkowanie sobie otoczenia. Cechuje ich w związku z tym większy spryt, humor i śmiałość wypowiedzi oraz tendencje do zaspokajania własnych potrzeb i przyjemności kosztem innych. Z kolei osoby z grupy altruistycznej przystosowują się prawdopodobnie poprzez kompromis i współpracę, przy czym nie tracą swojego zdania.

Według schematu interpretacji wyników Gougha następnym etapem będzie psychologiczna charakterystyka badanych osób w zakresie 4 kategorii skal (por. Kottas, Markowska 1968 s. 44). I tak, w trakcie analizy danych statystycznych dotyczących 4 kategorii skal ujawniono, że: **1.** obie grupy – altruistyczna i z niższym poziomem altruizmu – dysponują podobnymi sposobami oddziaływania społecznego (nie ma tu różnic jakościowych). Mimo to osoby

Wykres 1. Porównanie średnich profilów grup zasadniczych

A - Altruści N - Niski stopień altruizmu

z grupy niealtruistycznej wydają się gwałtowniej, spontaniczniej i z większym poczuciem pewności wpływać na innych. Natomiast osoby z grupy altruistycznej przy większym zrównoważeniu, cierpliwości i powściągliwości w kontaktach z innymi mają lepsze samopoczucie, są bardziej ambitne i efektywne w działaniu. **2.** Grupa niealtruistyczna w mniejszym stopniu ujawnia dojrzałość emocjonalną i społeczną, tzn. jest mniej odpowiedzialna, słabiej uspołeczniona i konfliktowa, mniej tolerancyjna a bardziej niezrównoważona i obwiniająca się (zajęta wiecznie sobą). Różnice między grupą altruistyczną i niealtruistyczną okazały się nie tylko ilościowe, ale i jakościowe. Stąd przedstawiciele grupy altruistycznej wyraźnie jawią się jako lepiej przystosowani do otoczenia, tj. (bardziej dojrzały, odpowiedzialni, tolerancyjni i uspołecznieni). **3.** Badanych z grupy altruistycznej charakteryzuje większe nasilenie cech ułatwiających im powodzenie i aprobatę społeczną. I tak, są oni bardziej zorganizowani i pracowici, mają wyższy poziom aspiracji i inteligencji, a także cechuje ich większa niezależność i prawidłowy wgląd w siebie. Także i w tej kategorii wystąpiły różnice jakościowe (por. wykres 1). Z powyższego wynika, że reprezentanci grupy o niższym poziomie altruizmu mają wyraźnie gorsze powodzenie w grupie społecznej i mniej są przez nią akceptowani. **4.** Badani obu grup nie różnią się w zakresie sposobu myślenia i typu zainteresowań. Całą populację charakteryzuje pewien poziom wnikliwości w przeżycia innych, umiarkowana niezależność w myśleniu i zachowaniu społecznym oraz „mieszanina” cech związanych z „kobiecością” i „męskością”.

Przeprowadzona analiza wyników uzyskanych w niniejszej pracy ujawniła w wyraźny sposób, że badana osobowość w tych jej aspektach, które wyznaczają zachowanie się jednostki w sytuacjach społecznych (dających obraz przystosowania społecznego) pozostaje w istotnym związku z poziomem altruizmu. Wynika stąd, że wyższy poziom altruizmu związany jest z lepszym przystosowaniem społecznym i na odwrót.

V. PODSUMOWANIE

Uzyskane w prezentowanych badaniach dane ujawniły w 10 skalach istotne statystycznie różnice dotyczące cech osobowości interpretowanych w aspekcie zachowań społecznych między wyszczególnionymi grupami. Różnice te wystąpiły w 3 kategoriach skal. W kategorii I w skalach: swoboda towarzyska (St) i dobre samopoczucie (Ds); w kategorii II w skalach: odpowiedzialność (Od), uspołecznienie (Us), opanowanie (Op), tolerancja (Tl) i chęć podobania się (Po); w kategorii III we wszystkich 3 skalach: powodzenie przez konfor-

mizm (Pk), powodzenie przez niezależność (Pn) i wydajność umysłowa (Wu). W kategorii IV natomiast brak jest różnic istotnych statystycznie między altruistami i niealtruistami.

Dokonane analizy pokazały, że osoby o niższym poziomie altruizmu są gorzej przystosowane społecznie w stosunku do osób altruistycznych. Fakt ten potwierdza istnienie zależności między pozytywnymi relacjami interpersonalnymi a zachowaniami altruistycznymi. I tak, w kontaktach społecznych niealtruści wydają się być mniej dojrzałi emocjonalnie (bardziej niezrównoważeni, wybuchowi, a przez to konfliktowi) oraz wykazują niższy poziom dojrzałości społecznej (mniej odpowiedzialni i tolerancyjni, słabiej uspołecznieni i gorzej przystosowani do grupy). Powodzenie i aprobatę społeczną obniżają im takie cechy osobowości, jak: mniejsza pracowitość i zorganizowanie, niższy poziom ambicji oraz słabszy wgląd w siebie. Przy dużej pewności siebie, aktywności i spontaniczności są oni jednak mało efektywni. Cechuje ich także gorsze samopoczucie i większa tendencja do samoobwiniania.

Osoby z wyższym poziomem altruizmu cechuje natomiast wyższy poziom przystosowania społecznego. Posiadają one w większym zakresie cechy, które ułatwiają im lepsze przystosowanie do grupy, a także powodzenie społeczne i aprobatę. W stosunku do drugiego człowieka przyjmują postawę bardziej tolerancyjną, akceptującą i nie oceniającą. Poprzez większe zrównoważenie, cierpliwość i opanowanie w mniejszym stopniu wchodzą w konflikty z otoczeniem. Swoje ambicje i aspiracje realizują bardziej wydajnie i we współpracy z otoczeniem, zachowując jednocześnie niezależność myślenia i działania. Przy tym cechuje je lepsze samopoczucie i bardziej prawidłowy wgląd w siebie.

BIBLIOGRAFIA

- B a r - T a l D.: Prosocial Behavior. New York 1976. Wiley.
- B e r k o w i t z L.: Social Norms Feelings and Other Factors Affecting and Altruism. W: L. Berkowitz (ed.). Advances in Experimental Social Psychology. New York 1972 s. 63-108.
- B o r u c k i Z.: Osobowość a przystosowanie zawodowe marynarzy. Warszawa 1986.
- C z a p ó w Cz.: Przystosowanie. „Wychowanie” 1961 nr 9 s. 8-15.
- G r z e g o r z e w s k a M.: Pedagog w służbie dzieci niepełnosprawnych. E. Zabczyńska (red). Warszawa 1985.
- H u r l o c k E.: Rozwój dziecka. Warszawa 1985. PWN.
- J a w o r o w s k a A.: Rodzina a przystosowanie społeczne dziecka. W: L. Wołoszynowa (red). Materiały do nauczania psychologii. T. 9 s. 101-109.

- K a m i ń s k i S.: Comte August. W: F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski (red). Encyklopedia Katolicka. T. 3. Lublin 1985 kol. 565-566. TN KUL.
- K a r y ł o w s k i J.: Explaining Altruistic Behavior: A Review. „Polish Psychological Bulletin” 8:1977a nr 1 s. 27-34.
- K a r y ł o w s k i J.: Koncentracja na sobie i zwartość „ja” idealnego a bezinteresowne działania na rzecz innych ludzi. „Studia Psychologiczne” 16:1977b nr 1 s. 19-36.
- K a r y ł o w s k i J.: O dwóch typach regulacji czynności prospołecznych. W: J. Reykowski (red.). Teoria osobowości a zachowanie prospołeczne. Warszawa 1978. IFiS PAN.
- K a r y ł o w s k i J.: O dwóch typach altruizmu. Wrocław 1982. Ossolineum.
- K o t t a s A., M a r k o w s k a B.: Podręcznik do Kalifornijskiego Inwentarza Psychologicznego (CPI) H. Gougha. Warszawa 1968. Mps.
- K r e b s D. L.: Altruism – an Examination of the Concept and a Review of the Literature. „Psychological Bulletin” 1970 nr 4(73) s. 258-302.
- K r e b s D. L.: Altruism – a Rational Approach. W: N. Eisenberg (ed.). The Development of Prosocial Behavior. New York 1982.
- K u k o ł o w i c z T.: Rodzina w procesie uspołecznienia dziecka. Lublin 1978. RW KUL.
- L e w i c k i A.: Zarys biospołecznej teorii przystosowania osobowości. „Nowa Szkoła” 1966 s. 31-35.
- M a c a u l a y J. R., B e r k o w i t z L.: Overview. W: Altruism and Helping Behavior. New York 1970.
- M i d l a r s k y E.: Aiding Responses: An Analysis and Review. „Merill – Palmer Quarterly” 14:1968 s. 229-260.
- M u s z y ń s k a Ł.: Altruizm a kolektyw dziecięcy. Warszawa 1976.
- O b u c h o w s k i K.: Adaptacja twórcza. Warszawa 1985.
- P a s t u s z k a J.: Altruizm. W: F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski (red). Encyklopedia Katolicka. T. 1. Lublin 1985. TN KUL.
- P a s z k i e w i c z E.: Ja a zachowanie. „Psychologia Wychowawcza” 1974 nr 2 s. 192-210.
- P o t o c k a - H o s e r A.: Wyznaczniki postawy altruistycznej. Warszawa 1971.
- P o s p i s z y ł K.: Niedostosowanie społeczne. Warszawa 1978.
- P r ę ż y n a W.: Funkcja postawy religijnej w osobowości człowieka. Lublin 1981. RW KUL.
- P r z e t a c z n i k o w a M.: Wiek przedszkolny. W: M. Żebrowska (red). Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży. Warszawa 1980. PWN.
- R e y k o w s k i J.: Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość. Warszawa 1979. PWN.
- R u s h t o n J. Ph.: Altruism, Socialization and Society. New York 1980.
- R u s h t o n J. Ph., S o r r e n t i n o R. M.: Altruism and Helping Behavior: An Historical Perspective. W: J. Ph. Rushton, R. M. Sorrentino (eds.). Altruism and Helping Behavior. New York 1981.
- S k o r n y Z.: Proces socjalizacji dzieci i młodzieży. Warszawa 1976.
- S z c z e p a ń s k i J.: Elementarne pojęcia socjologii. Warszawa 1963.
- Ś l i w a k J.: Psychologiczne korelaty altruizmu endocentrycznego i egzocentrycznego. Lublin 1988. Praca doktorska – mps.
- Ś l i w a k J.: Altruizm a religijność człowieka – badania empiryczne. „Roczniki Filozoficzne” 41:1993a z. 4 s. 41-52.
- Ś l i w a k J.: Zachowania altruistyczne w kontekście głównych teorii psychologicznych. W: A. Januszewski, T. Witkowski (red). Wykłady z psychologii w KUL. Lublin 1993b. RW KUL.

- Śliwak J.: Altruizm a preferencja wartości – badania empiryczne. „Roczniki Filozoficzne” 43:1995 z. 4 s. 111-146.
- Śliwak J.: Altruizm endo-egzocentryczny a poziom niepokoju. „Analecta Cracoviensia” 28:1996 (w druku).
- Śliwak J., Król A.: Poziom altruizmu a poczucie sensu życia. „Roczniki Filozoficzne” 38-39:1989-1990 z. 4 s. 189-210.
- Śliwak J., Leszczuk P.: Poziom altruizmu a obraz siebie – badania empiryczne dorastającej młodzieży. „Roczniki Filozoficzne” 42:1994 z. 4 s. 119-164.
- Tatarkiewicz W.: Historia filozofii. T. 3. Warszawa 1978. PWN.
- Tomaszewski T.: Rozwój wszechstronny i umiarkowany. „Psychologia Wychowawcza” 1976 nr 3 s. 297-309.
- Trzebiński J.: Osobowościowe warunki twórczości. W: J. Reykowski (red.). Osobowość a społeczne zachowanie się ludzi. Warszawa 1980 s. 105-132.
- Walster E., Piliavin J. A.: Equity and the Innocent Bystander. „The Journal of Social Issues” 28:1972 nr 3 s. 165-189.
- Wispe L. G.: Positive Forms of Social Behavior: On Overview. „The Journal of Social Issues” 28:1972 nr 3 s. 1-19.
- Wiśniewski W.: Przystosowanie do środowiska uczelnianego. Warszawa 1969.
- Zaborowski Z.: Psychologia dostosowania. „Ruch Pedagogiczny” 1962 nr 1 s. 118-123.

SOCIAL ADJUSTMENT OF PERSONS WITH A DIFFERENT LEVEL OF ALTRUISM

S u m m a r y

The paper is a report on the empirical research dealing with the relationship between the level of altruism and social adjustment. Altruism is defined here as a voluntary behaviour in which a person does not expect any external awards and yet acts on behalf of other people. Such behaviour constitutes a value in itself for that person.

The following methods were used in the research: A-N Questionnaire to measure the intensity of altruism (cf. Śliwak 1996a, 1996b) and the California Personality Inventory (CPI) to assess the level of social adjustment.

By means of the above methods we sought to answer the following questions:

1. Are there statistically essential differences in the dimensions (scales) of social adjustment between altruists and the group with a lower level of altruism? 2. Is there a specific social adjustment profile in any of the groups in question?

160 subjects were examined (48.0% of women and 52.0% of men) the age-range was 22-36 (mean M – 27 years). 66.2% of secondary school graduates and 33.8% of university graduates were examined.

The following results have been attained:

1. The 10 scales of social adjustment yielded statistically essential differences between particular groups. They are the following: social ease, good mood, socialization, self-control, tolerance, a willingness to be accepted, success before conformism, success through independence and intellectual capacities.

2. In the altruistic group the scores of 12 scales are placed below the mean (5.5 sten), yet 6 scales are below the mean. The group with the lowest level of altruism in 7 scales gained scores higher than the mean, and in 11 scales lower scores.

3. The persons with a lower level of altruism proved worse adjusted in relation to the altruistic persons.

The scores have proved that there is a relationship between the level of altruism and social adjustment.

Translated by Jan Kłos